

Klassiska kinesiska trädgårdar

- Utformning och ideal genom historien

Klassiska kinesiska trädgårdar

- Utformning och ideal genom historien

Classical Chinese Gardens
- Design and Philosophy throughout History

Johanna Spjuth

Handledare: Åsa Ode Sang, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Cecil Konijnendijk, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: G2E
Kurstitel: Kandidatarbete i landskapsarkitektur
Kurskod: EX0649
Ämne: Landskapsarkitektur
Program: Landskapsarkitektprogrammet
Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2014
Omslagsbild: Yuyuan Garden av flickr användaren SteFou!
(CC BY 2.0)
Serietitel: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>
Nyckelord: Kinesiska trädgårdar, Fengshui, Kina, parker, daoism

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och
växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammandrag

Uppsatsen *klassiska kinesiska trädgårdar* har som syfte att utifrån västerländsk och kinesisk litteratur ge en insikt i de kinesiska trädgårdarnas utveckling och funktion. Uppsatsen ska också visa vilka idéer och filosofier som har format trädgårdarna.

I litteraturstudien har framkommit att de kinesiska trädgårdarna innehåller tre viktiga element som skiljer den kinesiska trädgården från andra trädgårdsstilar. Dessa är berg, vatten och arkitektur. Berg och vatten är viktiga symboler i den kinesiska kulturen och ska framkalla känslan av att befinna sig i naturen. Byggnaderna integreras med trädgården och trädgården betraktas som en förlängning av huset, ett extra vardagsrum. Än idag har parker och trädgårdar en funktion som extra vardagsrum för kineserna, en funktion som är viktig i Kinas tätbefolkade storstäder.

I uppsatsen diskuteras också relationen mellan trädgårdarna och det daoistiska idealet. Litteraturstudien visar att trädgårdarna fått uttrycka det daoistiska idealet att människa och natur ska vara som en harmonisk enhet.

I uppsatsens avslutande diskussion avhandlas ämnen såsom den kulturella skillnaden mellan Kina och Europa, kommunismens inflytande samt vilka trädgårdar som nämns i litteraturen.

Nyckelord: Kinesiska trädgårdar, fengshui, Kina, parker, daoism

Abstract

The paper *Classical Chinese Gardens* is based on a study of occidental and Chinese literature. The paper is meant to give an insight to the development and function of the Chinese gardens and also show which ideas and philosophies have shaped the gardens.

The study has shown that all Chinese gardens have three things in common: Mountain, water and architecture. Mountain and water have a symbolic value and are meant to give a natural feeling to the gardens. The buildings are an integrated part of the gardens and the garden is considered as an outdoor living room. Even today the gardens in China act as an extra living room for the Chinese people - an important function in the modern, very dense, Chinese cities.

The paper also discusses the relationship between daoism and the Chinese gardens. Integrating buildings with the gardens is one of the ways to express the daoist philosophy which says humans should act as an integrated part of nature.

In the end of the paper subjects such as the cultural differences between China and Europe, the influence of communism and which gardens are considered important are discussed.

Keywords: Chinese gardens, Fengshui, China, Parks, Daoism

Förord

Min stora inspiration till denna uppsats kommer från mina studier i Kinas historia och den tid jag spenderade i Kina 2009-2010. Den fascination som Kina väckt hos mig är svår att skaka av sig och med den här uppsatsen har jag kunnat lägga ännu en pusselbit till mina kunskaper om Kinas komplexa och svårgripbara kultur. Jag hoppas att jag med denna uppsats kan väcka samma fascination och nyfikenhet hos läsaren som jag själv känner inför de kinesiska trädgårdarna.

Att skriva detta arbete har varit en fantastisk process, dock inte alltid en lätt sådan. Jag är tacksam till dem som läst min uppsats under tiden och gett kommentarer och feedback; min handledare Åsa Ode Sang, min opponent Rebecca Rönmark samt Anders Larsson och Roland Spjuth som har svarat på många frågor och stöttat mig under arbetets gång.

Johanna Spjuth
Malmö, 27/5 2014

Innehållsförteckning

Sammandrag	2
Abstract	2
Förord	4
Innehållsförteckning	5
Inledning	7
Bakgrund	7
Mål och syfte	7
Material och metod	7
Avgränsningar	8
Begreppsförklaring	8
Det kinesiska landskapet	10
Historisk bakgrund	12
Förhistorisk tid	12
Filosofernas tid	12
Ett enat Kina	12
Buddismens intåg	12
Det kinesiska landskapsmåleriet föds	13
Den kinesiska kulturens höjdpunkt	13
Kultur på lokal nivå	13
Kinas sista dynastier	13
Invasion och uppror	13
Förstöra det gamla	13
Kina öppnas för omvärlden	13
Kategorisering av klassiska trädgårdar	14
Kejserliga trädgårdar	14
Privata trädgårdar	15

Tempelträdgårdar	15
Natursköna trädgårdar	16
Utmärkande element och egenskaper	17
Berg	17
Vatten	17
Arkitektur	18
Växter	18
Upptäckarglädje	19
Scener	19
Dynamisk upplevelse	19
Kalligrafi	20
Användning och funktion ur ett historiskt perspektiv	21
Jakträdgårdar, 2200-1038 f.Kr.	21
De första trädgårdarna, 771-481 f.Kr.	21
Filosofernas tid, 403-221 f.Kr.	21
Storslagna trädgårdar, 206 f.Kr. - 220 e.Kr.	21
Buddismens intåg, 220-589	22
Det kinesiska landskapsmåleriet föds, 589-907	22
Trädgårdarnas höjdpunkt, 960-1279	23
Vandra i landskapet, 1368-1644	23
Trädgården som kejserligt högkvarter, 1644-1860	24
Trädgårdar, dynastins fall eller legitimering? 1860-1912	24
Trädgårdarnas renässans, 1912 - idag	24
Trädgårdarnas funktion i dagens Kina	25
Trädgården som vardagsrum	25
En möjlighet för ekologisk utveckling	25
De kinesiska trädgårdarnas idéer och filosofier	26
Trädgård för balans och harmoni	26

Yin och yang	26
Att samla qi	26
Förhållandet till naturen	26
Konfucianistisk eller daoistisk trädgård?	27
Avslutande diskussion	28
Vilken betydelse har den kulturella kontexten?	28
Hur påverkar den historiska kontinuiteten?	29
Vilka trädgårdar och för vem?	30
Avslutande tankar	31
Källförteckning	32
Elektroniska källor	32
Tryckta källor	32

Inledning

Bakgrund

Kina är ett land som länge har fascinerat mig. Det är ett land med lång historia, där historien har ett stort inflytande än idag. Samtidigt strävar Kina efter att bli ett modernt land och mycket av det gamla rivs till förmån för det nya. I Kinas moderna och kompakta storstäder verkar de offentliga trädgårdarna ha en viktig roll i storstadsbornas vardagsliv. Under de 1,5 år jag bodde i Kina spenderade jag mycket tid i trädgårdarna och fascinerades av den komplexa utformningen som är så annorlunda jämfört med svenska parker. Detta gjorde att jag tidigt bestämde mig för att jag ville skriva min kandidatuppsats om kinesiska trädgårdar. I början hade jag dock ingen klar bild av vad jag skulle fokusera på. Jag upplevde skillnaden mellan de kinesiska trädgårdarna och de svenska parkerna som intressant och var inledningsvis inne på att göra en jämförande studie kring detta. Dock insåg jag snabbt att mina kunskaper om kinesiska trädgårdar inte var tillräckligt stor för att kunna göra en sådan jämförelse. Mitt mål blev istället att försöka förstå de komplexa kinesiska trädgårdarna. Jag hade under min tid i Kina fått intrycket att trädgårdarna var uppbyggda efter djupgående filosofier och idéer men jag visste inte vilka filosofier det kunde vara. Utformningen hade också fått mig att undra vilken historia trädgårdarna hade och vad som hade förändrats i design och funktion under Kinas långa historia.

Mål och syfte

Under utbildningen på Alnarp har jag upplevt att vi har haft ett starkt fokus på Europa och Nordamerika. De kinesiska trädgårdarna har dock ett helt annat ursprung än de europeiska och nordamerikanska trädgårdarna och därför ville jag, genom att skriva om den kinesiska trädgårdskulturen, bredda min syn på vad som formar

landskapsarkitektur. De kinesiska trädgårdarnas utformning är en helt annan än de europeiska och med denna uppsats ville jag få en förståelse för vad som har format de kinesiska trädgårdarna. För att undersöka detta ställde jag följande frågor:

- Hur har den historiska utvecklingen av trädgårdarna varit?
- Vilka funktioner har de kinesiska trädgårdarna haft samt vilka funktioner har de idag?
- Vilka idéer och filosofier har format trädgårdarna?
- Hur har idéerna och filosofier förändrats genom historien?

Material och metod

För att studera fenomenet klassiska kinesiska trädgårdar använde jag mig av textstudier som syftar till att komma åt de idéer som format dessa; en så kallad idéanalys (Bergström & Boréus, 2012, sid. 139-175). Genom att studera litteratur har jag fått en insikt och förståelse för de idéer som format de kinesiska trädgårdarnas utveckling och funktion på ett sätt som hade varit svårt att få genom platsbesök och intervjuer. I litteraturstudien jag använde mig av böcker och artiklar som handlar om kinesiska trädgårdar och Kinas historia. Jag utgick från sökorden: Chinese gardens, China, public parks, fengshui.

En av utmaningarna i en litteraturstudie är att det inte går att vara helt objektiv i sin läsning. Enligt hermeneutiken kan man inte läsa en text utan att de egna historiska och sociala erfarenheterna formar tolkningen (Bergström & Boréus, 2012, sid. 30-32). Genom att hela tiden tolka texten utifrån de kunskaper jag har om Kina och genom att jämföra olika texter anser jag att min uppsats håller en hög nivå av trovärdighet. Att erfarenheten färgar texter gäller även de författare som jag har utgått ifrån. Genom att utgå ifrån en blandning

av kinesiska och västerländska källor menar jag att jag kan få en bättre förståelse för helheten, en helhet som blir mindre färgad av författarnas egen bakgrund. I litteraturstudien beskriver jag den bild jag har fått genom att läsa alla källor, eventuella olikheter som funnits mellan texterna diskuterar jag framförallt i den avslutande diskussionen.

Jag har valt bort den västerländska klassikern av Osvald Sirén (1926) för att fokusera på litteratur från 1980-talet och framåt. Eftersom Kina öppnade upp för västlandet under 1980-talet var det då dialogen mellan kinesiska och västerländska forskare kunde inledas.

John King Fairbank var professor på Harvard och gav ut *China: A New History*, 2006 kom den i en andra utgåva i vilken Merle Goldman har gjort tillägg. Merle Goldman är professor emeritus vid Boston University med inriktning på modern kinesisk kultur och historia. Jonathan D. Spence har skrivit *The Search for Modern China* (1991). Spence var professor i historia vid Yale, med fokus på Qingdynastin och Kinas relation med Väst.

Cheng Liyao är arkitekt som är utbildad och arbetar i Kina. Tillsammans med Guo Fangming har han skrivit *Chinese Classical Gardens* (1999), en bok vars text står dels på kinesiska och dels på engelska. Lou Qingxi är professor inom arkitektur vid Tsinghua University i Kina och författare till *Chinese Gardens* (2003) som är översatt från kinesiska till engelska. Maggie Keswick spenderade en stor del av sin uppväxt i Kina men studerade senare till arkitekt i Storbritannien. Hon har skrivit bland annat *The Chinese Garden: History, Art & Architecture* (1986). Francis Ya-sing Tsu är en kinesisk författare som under sin tid som professor i USA skrev boken *Landscape Design in Chinese Gardens* (1988) med ett fokus

på de kinesiska trädgårdarnas design. Även Stephen H. Whiteman (2013) skriver om kinesiska trädgårdar men med ett fokus på kejserliga trädgårdar under Qingdynastin. Peter Valder har skrivit *Gardens in China* (2002) som beskriver över 200 kinesiska trädgårdar. Valder är växtpatolog och boken har ett fokus på växter men ger den också en bild av trädgårdarnas moderna utveckling.

För att få en mer nyanserad bild av hur trädgårdarna används idag har jag läst populärvetenskapliga artiklar, bland annat Marianne Billing & Stig Billing (1985, 1986). För att undersöka fengshui och dess inflytande över trädgårdarna har jag använt en bok av Evelyn Lip (2011) och en masteruppsats av Yang Wang (2012). Lip har ett fokus på fengshui för arkitektur och beskriver endast kortfattat dess betydelse för trädgårdar medan Yang har sitt fokus på just landskapsarkitektur vilket gjorde att hennes uppsats var mer relevant för mitt ämne.

Avgränsningar

I detta arbete har jag valt att fokusera enbart på de trädgårdar som finns i Kina, inte kinesiska trädgårdar som byggts i västlandet i imitation av de kinesiska. Dagens Kina täcker ett stort geografiskt område och innehåller många olika kulturer. De klassiska kinesiska trädgårdarna är till stor del begränsade till *ursprungliga Kina* vilket också är det område som min uppsats fokuserar på (För vidare förklaring av begreppet ursprungliga Kina, se kapitlet *Kinas geografi*).

Begreppsförklaring

Trädgård eller park? I kinesiskan används samma ord, 园林 Yuanlin, för både trädgård och park. Även i litteratur om Kina på engelska används ordet *garden* för alla typer av äldre grönytor i Kina. Därför har jag valt att använda ordet trädgård för alla klassiska kinesiska

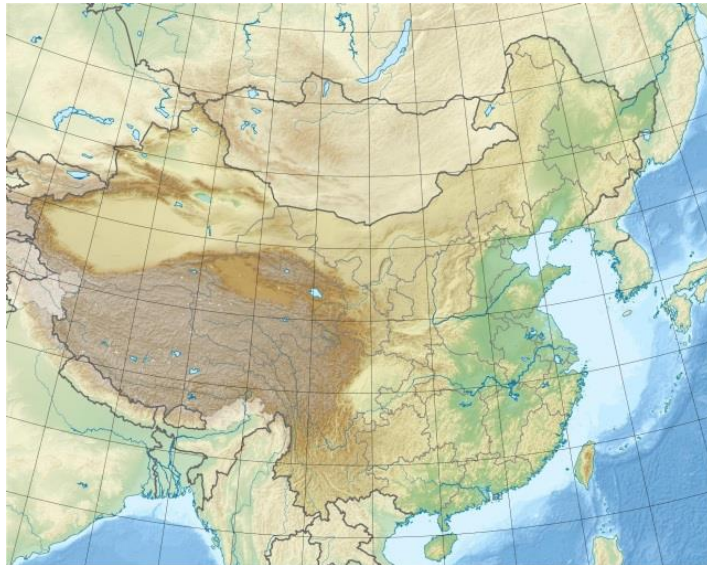
trädgårdar och parker. När det gäller moderna offentliga parker byggda de senaste 50 åren har jag dock valt att kalla dem offentliga parker för att inte förvirra läsaren.

Ämbetsmän och lärda. I Kina har det länge funnits ett system där de ämbetsmän som arbetar inom hovet har valts ut genom ett examinationssystem. I examinationerna ingår studier av de konfucianska klassiska verken. De som har utbildats genom detta system och klarat en eller flera nivåer av examina kallas lärda eller, om de är anställda vid hovet, ämbetsmän. Genom detta system har det formats en utbildad överklass som har en fin utbildning och som ofta har varit anställda vid hovet under en del av sitt liv.

Peking eller Beijing? För att skriva kinesiska med västerländska bokstäver finns två system: Wade-Giles och pin yin. Wade-Giles etablerade sig tidigt och fick stor spridning i västvärlden vilket har lett till att många av de namn vi använder för kinesiska städer och historiska figurer är baserade på Wade-Giles systemet. Idag är dock pin yin det system som är vanligast och eftersom det är det system som ger den enklaste beskrivningen av uttalet använder jag mig av pin yin i denna uppsats. Detta innebär t ex att Peking, Kinas huvudstad, istället skrivs som Beijing och att taoism skrivs som daoism.

Översättningar. Namnen på trädgårdar och vissa begrepp har jag skrivit på svenska eller pin yin men i de fall då det kan råda tveksamheter om vilket kinesiskt tecken ordet kommer ifrån har jag även skrivit in de kinesiska tecknen samt pin yin för att tydliggöra och göra det möjligt att granska mina översättningar.

Det kinesiska landskapet

Figur 1: Karta över Kina där de stora skillnaderna i klimatet kan anas.

(China location map av Uwe Dederling (CC BY SA. 2.0))

Kina är ett land som täcker stora geografiska områden där de olika delarna har många inbördes skillnader, se figur 1. Fairbank & Goldman (2006, sid. 23) beskriver hur dagens Kina kan delas upp i två delar: ursprungliga Kina och inre Asien, där de östra delarna av Kina är det som utgör ursprungliga Kina. Ursprungliga Kina är tätbefolkat och fokuserar till stor del på odling för matproduktion. Genom historien har inre Asien till och från varit en del av Kina, såsom det är idag. Till inre Asien hör Manchuriet, Mongoliet, Turkestan och Tibet, Fairbank & Goldman skriver att dessa områden är betydligt mer glesbefolkade än ursprungliga Kina och befolkningen i inre Asien till största delen lever på djuruppfödning, se exempel från Mongoliets stäpper i figur 2.

Figur 2: Djuruppfödning på stäppen i Mongoliet.

(Foto: Johanna Spjuth, 2010)

Fairbank & Goldman (2006, sid. 4-5) menar att Ursprungliga Kina i sin tur kan delas i två delar: norra och södra, delningen sker ungefär halvvägs mellan *Gula floden*, 黄河 Huanghe, och Yangzi floden. I norra Kina har den kinesiska kulturen sitt ursprung och landskapet där består av långsträckta fält och byarna ligger tätt. Norra Kina har ett hårdare klimat än södra, med kalla vintrar och en liten mängd nederbörd. Södra Kina å andra sidan består av ett landskap som är täckt med böljande risfält, klimatet är varmt och bönderna kan odla året om.

I ursprungliga Kina har det under hela landets historia varit stora problem med avskogning, erosion och översvämningar. Fairbank & Goldman (2006, sid. 16-17) menar att det kinesiska klimatet har tvingat bönderna att acceptera torka, översvämningar, svält och farsoter vilket avspeglar sig i det kinesiska ordspråket som lyder *himlen föder och himlen förstör*. Fairbank & Goldman skriver att det är denna utsatthet som har gjort att kineser ser sig som en liten del i den stora mäktiga naturen. Även Keswick (1986, sid. 29) skriver om

kinesernas koppling till jorden, hon menar att kineserna ansåg att deras överlevnad och välgång var beroende av att de levde i harmoni med djur och natur.

För att kontrollera vattenflöden och förbättra skördarna byggde kineserna, från förhistorisk tid, kanaler och diken vilket har lett till att det kinesiska landskapet idag är starkt präglad av kanaler, diken och brunnar (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 15). Även Keswick (1986, sid. 30) beskriver hur kineserna tidigt började forma sitt landskap genom att bygga terrasser och diken. Detta kan tyckas gå emot det kinesiska synsättet att människan ska underkasta sig naturen. Keswick menar dock att förändringarna tycktes passa med naturens vilja och att kineserna därför inte såg det som att de dominerade naturen utan snarare att de arbetade med naturen och smyckade den.

Keswick (1986, sid. 30-31) menar att det var från den storslagna naturen kineserna hämtade inspiration till trädgårdarna, snarare än från det uppdikade jordbrukslandskapet. Även Tsu menar att den kinesiska trädgården är en återspeglning av det kinesiska landskapet, där berg och vatten är viktiga beståndsdelar (Tsu, 1988, sid. 4). Ett landskap som har inspirerat många målningar och trädgårdar är det i Yangshuo, som syns i figur 3, vilket också är ett exempel på hur landskapet ser ut i ursprungliga Kina.

Figur 3: Jordbruk möter berg i Yangshuo, södra Kina.

(Foto: Johanna Spjuth, 2010)

Historisk bakgrund

När det talas om historiska årtal i Kina refereras det nästan uteslutande till dynastier och därför presenterar jag en tabell över de olika dynastiernas tidsperioder, se tabell 1.

Dynastier i Kina

Xiadynastin	2200 – 1750 f.Kr
Shangdynastin	1750 – 1040 f.Kr
Västra Zhou	1100 – 771 f.Kr
Östra Zhou	771 – 265 f.Kr
Vår- och höstperioden	771 – 481 f.Kr
Stridande staterna	403 – 221 f.Kr
Qin	221 – 206 f.Kr
Tidiga Han	206 f.Kr – 8 e.Kr
Sena Han	25 – 220
Nord och syd splittrat i två	220 – 589
Norra Wei	386 – 535
Sui	589 – 618
Tang	618 – 907
Norra Song	960 – 1125
(Liao på norra gränsen)	
Södra Song	1127 – 1279
Jin i norra Kina	
Yuan (Mongoler)	1279 - 1368
Ming	1368 – 1644
Qing (Manchurer)	1644 – 1912

Tabell 1: Dynastier i Kina.

(Baserat på Fairbank & Goldman, 2006, sid. 24, 31)

Förhistorisk tid

Redan under Xiadynastin, ca 2200 f. Kr., hade Kina en kultur som var uppbyggd kring ett feodalt samhälle (Fairbank & Goldman,

2006, sid. 45). Att det har funnits en enväldshärskare är något som har präglat landet mycket och var en förutsättning för de enorma parkbyggen som genomförts av kejsare genom årtusenden.

Filosofernas tid

Fairbank & Goldman (2006, sid. 51-53) skriver att varje stat under de Stridande staterna, 403-221 f. Kr., hade en filosof som letade efter en filosofi som skulle återföra stabiliteten till riket. En av de filosofer som lyftes upp som ett ideal var Konfucius, 551 – 479 f. K., som hade verkat under Vår- och höstperioden. Konfucius menade att hierarki var en del av den världsliga ordningen och att varje person hade en speciell roll att fylla. Daoismen var en av de andra skolor som lyftes upp under de Stridande staterna. Daoismen fungerade som en motpol till de strikta ceremonier som följde med konfucianismen och Fairbank & Goldman menar att de kinesiska lärda var konfucianister på kontoret men daoister utanför kontoret.

Ett enat Kina

När Kina enades under Qin och sedan Handynastin gjorde freden att riket fick en stark ekonomi (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 60-61). Fairbank & Goldman skriver att det skapades en rik överklass som levde ett överdådigt liv. Under denna period blomstrade också kulturlivet. Konst, litteratur och trädgårdar höll en hög kvalitet.

Buddismens intåg

Handynastin föll på 200-talet och följdes av 300 år av splittring mellan norra och södra Kina (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 72-75). Under denna tid spred sig buddismen i hela landet. Buddismen integrerades med den kinesiska kulturen och blandades med

framförallt daoismen vilket gav upphov till flera nya sekter, bland annat Chen, mer känd under det japanska uttalet Zen.

Det kinesiska landskapsmåleriet föds

Under Sui och Tang blev Kina stabilt igen efter åren av splittring och därmed rikare (Lou, 2003, sid. 17). Kulturen blomstrade och det var under Tangdynastin som det kinesiska *landskapsmåleriet*, 山水畫 shanshuihua, föddes, vilket var viktigt för trädgårdskonstens utveckling (Keswick, 1986, sid. 83).

Den kinesiska kulturens höjdpunkt

Songdynastin följde på Tang och Fairbank & Goldman (2006, sid. 88) menar att Songdynastin var en av de mest storartade kinesiska dynastierna. De skriver att det var en av Kinas mest kreativa perioder med populationsökning, urbanisering, produktionsökning, teknologi och handel.

Kultur på lokal nivå

1279 intog Kubilai Khan södra Songdynastiens huvudstad Hangzhou och startade Yuandynastin (Keswick, 1986, sid. 58). Det uppstod tidigt en schism mellan de styrande mongolerna och de kinesiska lärda vilket gjorde att det kinesiska kulturlivet främst utvecklades på en lokal nivå, istället för att som tidigare vara lett av kejsarna (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 122-127).

Kinas sista dynastier

Fairbank & Goldman (2006, sid. 138-139) skriver att Mingdynastin, som tog över efter Yuandynastin, motsatte sig all handel och kontakt med utlandet vilket ledde till att Kina missade den teknologiska och ekonomiska utveckling som skedde i andra delar världen vid samma tid. Inom Kina fanns dock en överklass som hade en hög kulturell nivå vilket också ledde till att utbildningen, filosofin, litteraturen och

konsten höll en hög nivå (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 128). 1644 övertogs Mingdynastin av Qingdynastin, den sista kinesiska dynastin (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 145).

Invasion och uppror

Under 1800-talet började Europa ställa krav på Kina att öppna hamnar för handel samtidigt som Kina skakades av flera blodiga uppror. Det som slutligen ledde till Qingdynastiens fall 1911 var Boxarupproret som kom som en folklig reaktion mot situationen i landet (Spence, 1991, sid. 217-268).

Förstöra det gamla

Under 1900-talet följde stridigheter där det kommunistiska partiet till slut tog makten 1949 (Spence, 1991). Under kommunistregimen genomfördes många kampanjer med grava efterföljder, bland dem kulturrevolutionen som pågick från 1966 till Maos död 1976 (Spence, 1991, sid. 603-617). Under kulturrevolutionen uppmuntrades unga, så kallade rödgardister, att förstöra gamla hus, tempel och konstobjekt.

Kina öppnas för omvärlden

Under 1980-talet började Kina långsamt öppnas mot omvärlden men korruption och diktatur utlöste flera demonstrationer som kulminerade i demonstrationen på Himmelska fridens torg 1989 som blev brutalt nedslagen av militären, till omvärldens chock (Spence, 1991, sid. 625-632). Från 1990-talet har dock internet och ökat utbyte med omvärlden gett kineser en möjlighet att uttrycka sig som är svår att hindra, även om hemsidor blockeras och många människor fortfarande idag fängslas för sina yttranden (Fairbank & Goldman, 2006, 447-448).

Kategorisering av klassiska trädgårdar

De klassiska kinesiska trädgårdarna kan delas in i olika kategorier. De två viktigaste, som många författare nämner är *Kejserliga trädgårdar*, 皇家園林 Huangjia yuanlin, och *privata trädgårdar*, 私家园林 Sijia yuanlin (Lou, 2003, sid. 2-5; Cheng & Guo, 1999, sid. 3-4; Tsu, 1988, sid. 10, 41). De kejserliga trädgårdarna låg inuti palatsen eller var trädgårdar utanför palatsen som var stängda för alla utom kejsarfamiljen. De upptog ofta stora landområden och innehöll naturlika element såsom vatten och bergsimitationer. De tenderade också att vara överdådigt dekorerade med mycket färgprakt och förmedlade en känsla av storslagenhet. De privata trädgårdarna å andra sidan var betydligt mer avskalade och snarare eleganta än praktfulla. De var kopplade till bostäder och var begränsade till sin storlek.

En tredje kategori av klassiska kinesiska trädgårdar är *tempelträdgårdar*, 寺庙园林 Simiao yuanlin. Både Lou (2003, sid. 6) och Tsu (1988, s. 38) beskriver tempelträdgården som att de större tempelträdgårdarna liknade de kejserliga trädgårdarna medan de mindre utformades som innergårdar och därmed liknade de privata trädgårdarna. Av denna anledning väljer Tsu att inte ta upp tempelträdgården vidare. Cheng & Guo (1999, sid. 20) nämner inte denna kategori av trädgård alls i sin engelska text, men i den kinesiska texten står tempelträdgården inom parentes efter en fjärde typ av trädgård; *natursköna trädgårdar*, 风景名胜园林 Fengjing mingsheng yuanlin, det verkar alltså som att Cheng & Guo likställer dessa två trädgårdar. Även Lou (2003, sid. 6) skriver om de natursköna trädgårdarna, han är därmed den enda som tar upp alla fyra kategorier separat. Varken Lou eller Cheng & Guo är dock speciellt utförliga gällande beskrivandet av de natursköna trädgårdarna. Lou skriver att det var trädgårdar som omfattade stora

Figur 4: Exempel på kejserlig trädgård, Beijing.

(Foto: Johanna Spjuth, 2009)

landområden, innehöll naturliga berg och sjöar samt vissa inslag av arkitektur. Lou nämner också att trädgårdarna ofta låg i anslutning till eller var en del av tempen, kanske låter han dem, liksom Cheng & Guo, därför infogas i kategorin tempelträdgårdar.

Kejserliga trädgårdar

De kejserliga trädgårdarna var, som redan nämnt, enormt stora vilket anas i figur 4. Storleken har påverkat utformningen på många sätt och Tsu (1988, sid. 42, 46) menar att det är en av de viktiga skillnaderna mellan de kejserliga trädgårdarna och de privata. Tsu skriver att de stora ytorna gjorde att trädgårdsskaparna kunde behålla den verkliga storleken på de berg och vattendrag som imiterades i trädgårdarna. Dessa naturlika element blandades med distinkta arkitektoniska inslag som enligt Lou (2003, sid. 1) skulle visa på den kejserliga storheten. Även Tsu skriver att arkitekturen skulle visa på storslagenhet och lyx, hon menar att färgen var ett sätt att åstadkomma detta (Tsu, 1988, sid. 42, 46). Färgerna var livliga, röda

pelare lyfte upp färgglada bjälkar och gulglaserade keramikplattor spelade mot det gröna bladverket och den blå himlen. Tsu skriver att de bjärta färgerna också hade en funktion av att framhäva arkitekturen, som annars lätt skulle försvinna i de storskaliga trädgårdarna. De kejserliga trädgårdarna var dock inte till för att visas upp utan för kejsarfamiljen att leva i, här kunde kejsaren promenera, hålla fester och jaga (Lou, 2003, sid. 5). I sommarpalatset lät kejsaren till och med uppföra en shoppinggata i trädgården för att kejsarfamiljen skulle kunna handla som vanliga människor med eunucker utklädda till affärsinnehavare (Tsu, 1988, sid. 45).

Privata trädgårdar

De privata trädgårdarna var kopplade till privata bostäder som fördes vidare i generationer (Cheng & Guo, 1999, sid. 3). Trädgårdarna var en viktig del av boendet och Lou skriver att trädgården var som ett utökat vardagsrum där trädgårdsägarna underhöll gäster, spelade spel, läste, drack te, sjöng, reciterade poesi och målade (Lou, 2003, sid. 3). Lou beskriver vidare att det över åren skapades en rik trädgårdskultur och det skrevs böcker med tekniker och teorier kring skapandet av en trädgård. De privata trädgårdarna var alltså baserade på avancerade teorier och intentionen var att skapa platser där besökaren kunde känna harmoni, både fysiskt och psykiskt (Cheng & Guo, 1999, sid. 3, 148). För att uppnå detta imiterade trädgårdsskaparna scener från naturen (Cheng & Guo, 1999, sid. 11). Att återskapa den storskaliga naturen i en liten trädgård har varit utmaningen i kinesisk trädgårdskonst men Tsu (1988, sid. 19) menar att de privata trädgårdsägarna lyckades fånga naturens själ genom att skapa tolkningar och symboler för naturen istället för att kopiera den. För att trädgården skulle bli spännande användes slingrande gångar för att skapa en trädgård som visade sig lite i taget, det skulle

Figur 5: Exempel på privat trädgård, utanför Kunming.

(Foto: Johanna Spjuth, 2009)

inte finnas någon plats i trädgården där besökaren kunde se allt på samma gång (Tsu, 1988, sid. 26).

Tsu (1988, sid. 45) skriver att de privata trädgårdsägarna oftast valde lågmälda färger i trädgårdarna. Vita väggar, svarta tak och bruna trädetaljer skulle ge en känsla av lugn, detta syns i figur 5. Tsu anser att de privata trädgårdarna uttryckte en poetisk elegans och anspråkslöshet som saknades i de kejserliga trädgårdarna.

Tempelträdgårdar

Tempelträdgårdarna ägdes av tempel eller låg i närheten av en helig plats, det kunde vara buddistiska tempel, taoistiska tempel, förfäderssalar eller altartempel (Lou, 2003, sid. 6). Tsu (1988, sid. 37) menar att de taoistiska och buddistiska trädgårdarna är de bästa exemplen på hur naturen har formats så att byggnader och landskap fogas samman till en enhet. Hon skriver att templen ofta placerades uppe på berg och att det har sagts att inget berg saknade munkar. Tsu skriver vidare att munkarna valde ut de mest extrema och fascinerande platserna för att bygga sina tempel. Hon menar att den fridfyllda atmosfären skulle hjälpa munkarna och prästerna att

Figur 6: Exempel på tempelträdgård, Kunming.

(Foto: Johanna Spjuth, 2009)

avlägsna sig från sina mänskliga bekymmer och komma närmare paradiset. Munkarna byggde hus med tillhörande trädgårdar som kunde vara av väldigt varierande storlek, där de större liknade de kejserliga trädgårdarna medan de mindre liknade de privata trädgårdarna (Lou, 2003, sid. 6), såsom i trädgården i figur 6.

Natursköna trädgårdar

Lou (2003, sid. 6) beskriver de natursköna trädgårdarna som stora områden som sträckte sig över naturliga berg och sjöar. Han skriver vidare att ägarna av dessa trädgårdar byggde arkitektoniska inslag såsom pagoder för att förhöja naturens skönhet, vilket syns i figur 7. I den beskrivning som Lou gör av de natursköna trädgårdarna finns flera likheter med hur Tsu beskriver tempelträdgårdarna som integrerade i naturliga och storslagna bergsmiljöer:

”Buildings highlighted the mountainscape and, in the meantime, provide a command of landscape views in the vicinity. As lovers of nature the monks not only discovered but also reorganized and, with their artistic taste, intensified the beauty of the landscape.”

(Tsu, 1988, sid. 37)

Figur 7: Exempel på naturskön trädgård, Kunming.

(Foto: Johanna Spjuth, 2009)

Därför kan man möjligen förklara att Tsu inte nämner de natursköna trädgårdarna med att hon ser dem som en del av tempelparkerna. Cheng & Guo (1999, sid. 20) beskriver tempel som en del av de natursköna parkerna vilket ytterligare styrker att dessa två kategorier ofta slås samman. Cheng & Guo menar dock att den viktiga skillnaden mellan de natursköna trädgårdarna och andra kategorier av trädgårdar var att de natursköna trädgårdarna var offentliga.

Utmärkande element och egenskaper

Berg

I förhistorisk tid började traditionen med att göra enorma kullar i Kina (Tsu, 1988, sid. 50-53). Dessa kullar bestod till att börja med av de högar av jord som blev över när gropar grävdes för att skapa dammar. Att bygga kullarna bredvid var då ett sätt att underlätta arbetet både fysiskt och ekonomiskt. Metoden att bygga kullar utvecklades dock över tid och genom att tillföra stenar till kullarna blev det möjligt att bygga högre och smalare kullar. Stenar tillfördes också för att göra kullen vackrare och Tsu skriver att det var vanligt jorden användes som bas och stenarna applicerades för att smycka och skapa en intressant miljö.

Artificiella kullar var ett sätt att föra in berget i trädgården, det andra sättet var *stenverk*, 假山 Jiashan, eller *manipulation av stenar* som Tsu även kallar det (Tsu, 1988, sid. 49, 55, 59). Dessa stenverk kunde skifta i storlek från små bordsdekorationer till stora monoliter. De användes för att dekorera kanten till vattendrag, som skärmar som delade upp trädgården eller som statyer. Stenverken formades för att simulera berg och skapades av stenhuggare som var specialiserade konstnärer. Att samla på stenverk, allt från små bordsdekorationer till stora monoliter, var en hobby som blev populär bland lärda i Kina under Vår- och höstperioden, 771 – 481 f. Kr.

Bergsimulationerna var viktiga i trädgården eftersom de gav en vertikal dimension till trädgården, vilket tydligt syns i figur 8 (Tsu, 1988, sid. 49). Stenverken användes som avgränsare eller siluett mot en vit vägg medan de artificiella kullarna användes för att skapa en siktpunkt och som utsiktsplats (Tsu, sid. 54-55). Tsu menar att det var stenverken och stenkullarna som skapade känslan av natur i den

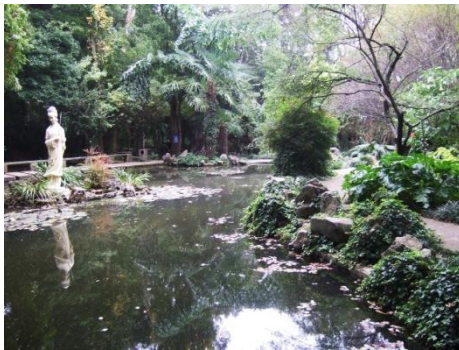
Figur 8: Stenkulle ger vertikal effekt.

(Foto: Johanna Spjuth, 2009)

kinesiska trädgården och att de var viktiga för att skapa en övergång mellan det konstruerade och det naturliga i trädgården (Tsu, 1988, sid. 63). Keswick lyfter en annan aspekt av stenverken då hon menar att de var viktiga för att de var en symbol för *dao*, vägen 道. Dels för att stenarna är en del av tid och rum men också för att de har formats av väder och vind och tycks vara fångade i en rörelse (Keswick, 1986, sid. 75).

Vatten

Vattnet skulle skapa en sammanhållande karaktär i trädgården och fokusera besökarens blick till vattenytan och de scener som omgav den (Tsu, 1988, sid. 63). Tsu skriver att vattnet utgjorde det enda mellanrummet i trädgården, då det till skillnad från stenverk, hus och höga växter öppnade upp trädgården istället för att sluta den. I figur 9 utgör vattnet både en siktpunkt i sig men är också en yta som lyfter de vackra scener som omger vattnet.

Figur 9: Vatten öppnar upp och skapar vyer.

(Foto: Johanna Spjuth, 2009)

Symboliskt hade vattnet en funktion av att ge framgång, eftersom framgång, enligt fengshui, kan hittas varhelst det finns vatten. Tsu (1988, sid. 71) menar att vattnet, utöver dessa estetiska och symboliska funktioner, också skulle skapa ett behagligt mikroklimat genom att absorbera hetta och ge en behaglig svalka under varma somrar.

Arkitektur

Ett av de utmärkande dragen för en kinesisk trädgård är den stora mängden hus (Tsu, 1988, sid. 23). Istället för att hålla en enhetlig stil innehåller de kinesiska trädgårdarna en blandning av olika byggnader, som tillsammans formar trädgårdens unika karaktär (Cheng & Guo, 1999, sid. 161). Tsu menar att arkitekturen i den kinesiska trädgården var viktigare än växterna och skriver ”a garden in the Occident is planted but a Chinese garden is built” (Tsu, 1988, sid. 73).

I Kina spreds funktionerna ut i flera mindre hus istället för att samlas i ett enda stort hus (Tsu, 1988, sid. 74). Det var viktigt att byggnaderna integrerades med trädgården. Det var dels ett sätt att visa hur människan (det byggda) var integrerad med naturen

Figur 10: Arkitektur som utsikt och vy.

(Foto: Johanna Spjuth, 2013)

(trädgården), dels en metod som användes för att skapa känslan av att trädgård och byggnader var en enhet (Tsu, 1988, sid. 24, 77). För att skapa denna känsla hade de flesta hus stora fönster i alla väderstreck som kunde öppnas mot trädgården (Tsu, 1988, sid. 76-77). Byggnaderna skapades dock inte bara för att ha en utsikt mot trädgården, utan också för att vara blickpunkter från trädgården, se figur 10 där arkitekturen fungerar både som siktpunkt och utsiktsplats (Tsu, 1988, sid. 73).

Växter

I Kina har växter länge odlats för prydnad. Från 700-talet f. Kr. finns texter som visar att tall och cypresser odlades och under Qingdynastin sammanställdes över 1,700 växter i en illustrerad förteckning över växter (Cheng & Guo, 1999, sid. 227-231). Trädgårdsväxter delas i Kina in i fem huvudkategorier: Träd, buskar, klättrväxter, bambu och perenner. Cheng & Guo beskriver hur växterna användes för att skapa stilleben och mjuka övergångar mellan stenverk, dammar och byggnader.

Symboliken kring växterna var viktig, skriver Lou (2003, sid. 127). Tallen sågs som mäktig och fast, bambun som rak och knotig och

körsbäret, som blommar tidigt på våren, ansågs uthållig. Tillsammans kallades dessa tre växter för *frostens tre vänner*, 歲寒三友 *saihansanyou*, och har porträtterades i trädgårdar, poesi och konst. Även lotus och näckros har ett symbolvärde. Lotusen, med sina sköra rötter som ändå växer långt upp till vattenytan, och näckrosen, som har sina rötter i leran och smutsen men ändå blommar vackert i vattnet, symboliserade den karaktär och dygd som människor skulle ha som kämpade i utsatta sociala miljöer.

Upptäckarglädje

En av de unika karaktärerna för kinesiska trädgårdar är den sicksackande layouten som användes för att skapa en varierad miljö (Cheng & Guo, 1999, sid. 159). Genom att besökaren upplever trädgården i små sekvenser menar Cheng & Guo att även en liten trädgård kan upplevas som oändligt stor och varierad. Genom att modellera med byggnader, murar, blommor, träd, stenverk, dammar och markbeläggning skapades denna varierade layout.

Det skulle inte bara finnas en variation och rumsbildning i det horisontella planet, trädgårdarna skapades för att ge en skillnad i höjd också (Lou, 2003, sid. 139-140). Kullar beklädda med torn och paviljonger användes ofta för att dra blicken uppåt och samtidigt som de skapade utsiktspunkter. Dock fick tornen och paviljongerna aldrig placeras högst upp på kullarna eftersom det skulle bryta mot regeln att besökaren aldrig får ha översikt över hela trädgården samtidigt.

Scener

Scenerna, 景 *jing*, var de vackraste platserna i den kinesiska trädgården, de som hade den rikaste upplevelsen (Whiteman, 2013, sid. 261). Lou skriver att de kinesiska trädgårdarna ska vara fyllda av olika scener (Lou, 2003, sid. 130-131). Cheng & Guo beskriver hur

trädgårdselementen blev som skådespelare som i sina scener skulle kommunicera till trädgårdsbesökaren (Cheng & Guo, 1999, sid. 163). Scenerna var inspirerade av det kinesiska landskapsmåleriet och skulle anspela på naturen (Lou, 2003, sid. 130-131). Dessa scener var en av de viktigaste delarna av den kinesiska trädgården, Lou skriver ”To seek the poetic mood and pictorial beauty becomes the most important rule in garden making” (Lou, 2003, sid. 133). Scenerna var alltså som trädgårdstavlor som skulle ge en poetisk känsla eller mana till eftertanke. Ett sätt att skapa den poetiska känslan var att koppla scenen till en annan känd trädgårds- eller landskapsscen, genom ”lånade scener”.

Lånade scener, 借景 *jiejing*, var scener som anspelade på historiska platser eller scener från andra trädgårdar (Lou, 2003, sid. 133-134). Tanken med de lånade scenerna, menar Lou, var att en trädgårdsbesökare kunde känna igen samma kulturella och historiska betydelser i scener i olika trädgårdar. Ett exempel på en lånad scen är *de fem heliga bergen*, 五岳中 *Wuyue zhong*, som återskapades i många trädgårdar genom att fem ”bergstoppar”, representerade som stenverk, placerades i trädgården. Cheng & Guo skriver att de lånade scenerna genom association till kända trädgårdar eller storslagna landskap skulle ge samma upplevelse som vid ett besök på originalplatsen, så att även små enkla trädgårdar kunde upplevas stora och ge en poetisk eftertanke (Cheng & Guo, 1999, sid. 160).

Dynamisk upplevelse

En viktig aspekt i den kinesiska trädgården är förändringen i årstid, dagsljus och väder (Lou, 2003, sid. 143). Som ett exempel på detta nämner Lou en paviljong i *den kvardröjande trädgården*, 留园 *liuyuan*, i Suzhou som heter *solig dag, glatt regn, behaglig snö*, 佳晴喜雨快雪 *jiaqing xiyu kuaixue*, som genom sitt namn skulle ge en känsla av glädje inför alla väder.

I den kinesiska trädgården eftersträvas att alla sinnen ska väckas hos besökaren (Lou, 2003, sid. 141-142). Genom doften av blommor, ljudet av fåglar och insekter, känslan av en bris och ljudet av regn mot blad är några av de upplevelser som Lou menar förhöjer upplevelsen av den kinesiska trädgården. Många trädgårdsägare har återskapat den kända scenen *regn droppar på japansk bananplanta*. När regnet droppar på den japanska bananplantans stora löv ska ljudet ge en känsla av stillhet och ensamhet.

Kalligrafi

Den kinesiska trädgårdskonsten är tätt sammanlänkad med konsten och poesin (Lou, 2003, sid. 128-129). I trädgårdarna var det vanligt att trädgårdsägarna hängde upp poesi och verser för att visa på känslan på platsen. Lou skriver att väl genomtänkt poesi var ett sätt för trädgårdsägare att visa att de var kulturella och välutbildade. Lou ger som exempel på detta en paviljong i *Nätets mästare-trädgården*, 网师园 wangshiyuan, i Suzhou som är placerad vid en damm. Ägaren till trädgården döpte paviljongen till *med vem ska jag sitta* vilket refererade till Su Shi's dikt "med vem ska jag sitta; klar måne, mild bris och jag". Lou menar att ägaren genom denna anspelning på en historisk dikt visade sin goda karaktär samtidigt som dikten skapade en poetisk känsla. Genom att väcka tankar och känslor hos besökaren menar Cheng & Guo att poesin kunde förhöja upplevelsen och värdet av trädgården (Cheng & Guo, 1999, sid. 152).

Whiteman lyfter ytterligare en aspekt av kalligrafen. Han menar att kalligrafen var en viktig del av trädgårdsbyggandet eftersom det var genom poesin som ägaren kunde inkludera något av sig själv i landskapet (Whiteman, 2013, sid. 261).

Användning och funktion ur ett historiskt perspektiv

Jakträdgårdar, 2200-1038 f.Kr.

Redan 2100 år f. Kr., under Xiadynastin, hade kejsarna jaktparker där de födde upp djur som enbart kejsaren fick jaga (Lou, 2003, sid. 7). Jaktparkerna användes också för ceremonier som skulle hålla onda andar borta (Keswick, 1986, sid. 33). Vid tiden för Shangdynastin, ca 1600-1038 f.Kr., skriver Keswick (1986, sid 47) att parkerna hade fått stor betydelse. Hon menar att Shangkejsarens storslagna och vidsträckta trädgård kan ha lett fram till Shangdynastins fall eftersom trädgården blev en symbol för kejsarens överflöd och moraliska förfall.

De första trädgårdarna, 771-481 f.Kr.

Keswick (1986, sid. 31-32) skriver att de två första kinesiska texter som hänvisar till en trädgård kommer från 500-talet. Den ena texten nämner två olika typer av trädgårdar: En fruktträdgård placerad innanför bostadshusets murar samt en enorm trädgård med plattformar för rituella ceremonier. Den andra texten är från samma århundrade men den ger en betydligt mer detaljerad bild av en mer utvecklad trädgård. I den texten beskrivs en trädgård som innehåller många av de element som karakteriserar den senare kinesiska trädgården, t ex vindlande bäckar, en damm med lotusblommor, en paviljong som går ut över vattnet samt skuggande arkadgångar. Keswick menar att det enda som saknas för att den trädgården ska räknas som en klassisk kinesisk trädgård är de viktiga stenverken.

När Zhoudynastin år 771 f. Kr. flyttade sin huvudstad till norra Kina fick kejsarna anpassa sig till det klimat som rådde där och istället för njutningsträdgårdar blev det viktigt med jakträdgårdar (Keswick, 1986, sid. 32). Keswick beskriver jakten som en symbol för den kejsarliga makten eftersom jakten följde samma metoder som

användes i krigsföringen. Jakträdgårdarna användes dock inte bara för jakt utan även för ceremonier där andar skulle drivas bort. Keswick skriver att trädgårdarna också fyllde en funktion av att bevisa dynastins storhet och makt, desto större och lyxigare trädgård desto bättre.

Filosofernas tid, 403-221 f.Kr.

Konfucianismen reglerade inte bara människan utan också arkitekturen på ett strikt hierarkiskt sätt där målet var en effektivitet i de fysiska omgivningarna. Tsu menar att detta ledde till en extremt formell, symmetrisk, strikt och axial utformning av städer, tempel, palats och bostadshus (Tsu, 1988, sid. 13). Keswick skriver att det strikt uppbyggda huset visar konfucianismens vilja att reglera människan medan den dynamiska kinesiska trädgården visar daoismens princip om att människan ska leva i harmoni med naturen (Keswick, 1986, sid. 13-14). Tsu går så långt som till att säga att den kinesiska trädgården kan ses som ett rebelliskt utbrytande från arkitekturtraditionen (Tsu, 1988, sid. 15). Hon menar att de daoistiska idealen uttryckte en asymmetrisk skönhet som kunde ge ägaren, vare sig ägaren var kejsare eller lärd, en plats där han kunde koppla av från det konfucianistiska samhällets restriktioner.

Storslagna trädgårdar, 206 f.Kr. - 220 e.Kr.

Från Vår- och höstperioden till och med Handynastin hade Kina ett samhälle där tillgången till slavar gjorde det möjligt att genomföra enorma trädgårdsprojekt (Tsu, 1988, sid. 18). Tsu menar att det var därför kejsare och andra rika män kunde bygga enorma trädgårdar som innehöll berg och sjöar i naturlig storlek. Under Handynastin, 206f. Kr. – 220 e. Kr., upptog enbart de två största trädgårdarna en tredjedel av huvudstadens yta, och om även de mindre trädgårdarna

räknas in upptog deras sammanlagda yta hälften av stadens totala area på 36 kvadratkilometer (Lou, 2003, sid. 10). Som exempel på ett storskaligt trädgårdsbygge ger Lou *Övre skogsträdgården*, 上林園 Shanglin yuan, som byggdes av kejsare Han Wu, 148 – 87 f. Kr. Den sträckte sig över åtta naturliga floder till ett berg och omgärdades av en mur som var 130-160 km lång. Lou beskriver att trädgården innehöll byggnader, gångar, arkadgångar, broar och paviljonger. I trädgården kunde kejsaren njuta av musik och tävlingar men trädgården agerade också botanisk trädgård, djurpark och plantage.

Den överklass som utvecklades under Handynastin gjorde att även många rika män lät bygga storslagna trädgårdar (Keswick, 1986, sid. 40-43). Dessa var inspirerade av de kejsarliga trädgårdarna och hade en helt annan stil än de lärda avskalade trädgårdar. Keswick skriver att de mer extravaganta trädgårdarna främst byggdes av prinsar, adelsmän och nyrika handelsmän. En av dessa handelsmän byggde en enorm trädgård innehållande ett högt berg och 43 byggnader. Denna trädgård visade sig för storslagen och ledde till att kejsaren lät halshugga ägaren och konfiskera hans trädgård, en händelse som visar att trädgårdarna var ett viktigt tecken på makt.

Buddismens intåg, 220-589

Buddismens inverkan på de kinesiska trädgårdarna handlade om att förstärka det som redan fanns i trädgårdskulturen (Keswick 1986, sid. 80-81). Buddismen menade, i likhet med daoismen, att dess följare skulle söka harmoni. Buddismen hävdade att världen cirkulerar kring ett berg vilket Keswick menar passade väl in i den redan existerande bergsdyrkan. Buddisternas paradisträdgård hade sitt fokus på bergskedjor med hav mellan och liknade den miljö där daoisterna trodde att de odödliga levde. Keswick nämner dock en faktor där buddismen skiljde sig från daoismen; medan daoisterna

hyllade eremiten menade buddisterna att harmoni skulle sökas i enslighet men tillsammans med andra. Detta var anledningen till att det formades många buddistiska kloster i de heliga bergen. Till klostren kom många lärda på besök för att söka stillhet på de natursköna platserna. De lärda återskapade sedan den natur och de scener de hade upplevt i klostren i sina egna trädgårdar. De lärda ville inte bara uppleva de natursköna platserna utan även föra in dem i sina hem och Lou menar att det var på detta sätt som de första privata trädgårdarna skapades (Lou, 2003, sid. 13). Att det var vid den här tiden som de första privata trädgårdarna skapades kan dock ifrågasättas utifrån det som nämns av Keswick om de tidiga privata trädgårdarna, se underrubrik *storslagna trädgårdar*. Kanske menar Lou att det är nu som de typiska elementen för en privat kinesisk trädgård uppkom eftersom han sedan skriver att de trädgårdar som byggdes under den här tiden innehöll stenverk och kullar snarare än hela berg som under tidigare dynastier (Lou, 2003, sid. 15).

Buddistiska kloster blev så småningom en makt att räkna med i Kina. De var stora landägare och finansierade konstverk, statyer och klipputhuggna tempel (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 75-76). Under Tangdynastin ansågs klostren så inflytelserika att kejsaren satte dem under statlig kontroll och återinförde statskonfucianismen för att minska klostrens makt och hotet mot det kejsarliga inflytandet (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 77, 80). Religion var dock inte bara förpassat till kloster. Tempel var även en viktig del av de kejsarliga trädgårdarna där tempel och tillbedjan till förfäder och Buddha var viktiga inslag (Lou, 2003, sid. 115).

Det kinesiska landskapsmåleriet föds, 589-907

Efter många år av splittring enades Kina igen under Suidynastin, 589 - 618. Under Suidynastin gjorde kejsaren ett misslyckat försök att invadera Korea. Keswick (1986, sid. 48-49) menar att invasionen

tillsammans med ett påkostat kanalprojekt samt byggandet av en enorm trädgård var de stora orsakerna till att Suidynastin föll och ersattes av Tangdynastin, 618 - 907. Keswick skriver att Tangdynastin, vis av Suidynstins misstag, var återhållsam med byggandet av trädgårdar men att man senare under dynastin följde i Suidynastins fotspår och byggde många luxuösa parker.

Under Sui och Tang blomstrade kulturen. Konst och poesi från framförallt Tangdynastin blev tongivande för senare konstnärer (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 78). Flera författare menar att konsten och poesin var tätt sammankopplad med trädgårdskonsten, vilket innebar att även trädgårdskonsten genomgick en stor utveckling under denna period (Keswick, 1986, sid. 83; Lou, 2003, sid. 18; Tsu, 1988, sid. 19). Precis som konstnären återskapade ett enormt landskap på ett litet papper skulle trädgårdsägaren fånga det enorma landskapet i en liten trädgård (Tsu, 1988, sid. 19). För att åstadkomma detta använde sig trädgårdsskaparen av tolkningar och symboler av naturen och Tsu menar att målet var att uttrycka känslan av naturen snarare än att kopiera den, vilket hade varit det vanliga under tidigare dynastier.

Trädgårdarnas höjdpunkt, 960-1279

Under Songdynastin fanns det, som tidigare nämnts, en stor andel utbildade lärda. Lou menar att detta var en viktig faktor för att den kinesiska kulturen och de kinesiska trädgårdarna under denna period var på sin höjdpunkt (Lou, 2003, sid. 22). Keswick beskriver att trädgårdarna under Songdynastin fick en avskalad elegans genom att kombinera de enkla trädgårdar som byggts av fattiga lärda med de extravaganta trädgårdar som byggts av rika ämbetsmän (Keswick, 1986, sid. 89). Under Songdynastin spred sig trädgårdskonsten så att det inte längre bara var kejsare, lärda och tempel som byggde

trädgårdar, utan även tehus och pubar i städerna pyntades med trädgårdar för att dra till sig kunder (Lou, 2003, sid. 20).

Vandra i landskapet, 1368-1644

När Mingdynastin tog över efter Yuan lät de nya kejsarna gator, palats och trädgårdar vara kvar, till skillnad mot vad som hade varit regel under tidigare dynastiskiftet, då de nya härskarna brände den gamla dynastins palats och trädgårdar (Keswick, 1986, sid. 58-59). Mingdynastin behöll Beijing som huvudstad och byggde nya trädgårdar runt Beijing.

Den trädgårdsstil som skapades under Tangdynastin, då naturen återskapades i mindre, symboliska, landskap i trädgården, fortsatte vara populärt ända till Mingdynastin då den sakta genomgick en förändring. Det var viktigt i den kinesiska trädgården att besökaren skulle kunna leva i trädgården, betrakta den och promenera i den. Tsu menar att Tang-trädgården inte levde upp till dessa ideal eftersom den bara var gjord för att titta på stenverken på avstånd men det inte gick att röra sig i stenmiljöerna (Tsu, 1986, sid. 20-22). Detta var anledningen till att det i slutet av Mingdynastin skapades en ny trädgårdsstil där landskapen skulle vara åtkomliga för besökaren. Genom att skapa stenmiljöer där besökaren kunde vandra bland stenformationer skriver Tsu att besökaren fick helhetsupplevelsen av ett berg. Dessa stenmiljöer kombinerades ofta med miniatyrversioner av berg för att skapa känslan av att se berg på håll och att vandra i berg samtidigt. Tsu menar att denna nya stil markerade höjdpunkten i kinesisk trädgårdskonst, vilket kan ställas i relation till Lou (2003, sid. 22) som menar att höjdpunkten nåddes redan under Songdynastin. Kanske beror denna skillnad på att Tsu fokuserar mycket på utformning och designteori medan Lou fokuserar på den kinesiska kulturens utveckling.

Trädgården som kejsarligt högkvarter, 1644-1860

Qingdynastin började med tre starka kejsare, Kangxi, Yongzhen och Qianlong (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 147). Dessa kejsare var mycket intresserade av trädgårdskonst och Qianlongkejsaren ska ha sagt att varje kejsare behöver en trädgård där han kan slappna av från sina plikter och promenera, se sig omkring och låta hjärtat vila (Keswick, 1986, sid. 60). De kejsarliga trädgårdarna fick ofta agera högkvarter eftersom kejsarna befann sig på resande fot en stor del av året och då tog med sig hela hovet (Whiteman, 2013, sid. 254). Whiteman beskriver hur Kangxi och Qianlong kunde spendera upp till sju månader om året i *bergsrekreationen*, 避暑山庄 Bishu shanzhuang, i Chengde. I denna storskaliga trädgård spenderade de sin tid med att jaga, regera, ta emot eliten och koppla av vid de omgivande bergen och sjöarna. Eftersom de kejsarliga trädgårdarna skulle rymma hela hovet och visa på kejsarens makt och rikedom var de enormt stora (Lou, 2003, sid. 115). Trädgårdarna kunde innehålla allt från operatorn, shoppinggator och terrasser för att titta på fyrverkerier till jordbruksmark, mullbärsplanteringar och odlingar för silkesmaskar.

Trädgårdar, dynastins fall eller legitimering? 1860-1912

1860 gick brittiska trupper in i den enorma och överdådiga kejsarliga trädgården av fulländad briljans, 圆明园 Yuanmingyuan, och brände och skövlade trädgården (Keswick, 1986, sid. 45-47). Keswick menar att överdådiga trädgårdar har varit ett tecken på dynastiernas slösaktighet. Att trädgårdar brändes, var ofta en reaktion på folkets protest mot slöseriet och därmed nära förknippat med dynastiens fall. Keswick skriver att britterna genom att bränna trädgården av fulländad briljans sände ett tydligt tecken till det kinesiska folket om att Qingdynastin närmade sig sitt slut. Qingdynastiens öde påverkades av ytterligare en trädgård, sommarpalatset i Beijing. Keswick (1986, sid. 67) beskriver hur

finanserna under kejsarinnan Cixi var dåliga men genom gåvor och lån hade kejsarinnan lyckats samla in pengar till att bygga upp flottan. Med ursikten att en damm skulle rustas upp för flottan att öva i, spenderade Cixi pengarna på att bygga en stor trädgård med paviljonger, öar och berg, vilket inte sågs på med blida ögon av folket.

Trädgårdarna har dock inte bara varit en last för de kinesiska dynastierna. Whiteman menar att de kejsarliga trädgårdarna var ett viktigt medel för kejsarna att legitimera sitt styre (Whiteman, 2013, sid. 263). Genom att knyta scener i trädgården till scener i historiska trädgårdar kunde kejsaren stärka dynastiens plats i historien och visa att den följde i de gamla dynastiernas fotspår.

Trädgårdarnas renässans, 1912 - idag

Att många trädgårdar förstördes under 1800- och 1900-talet vittnar om hur trädgårdarna förlorade sin funktion helt eller delvis under denna period. Många trädgårdar förstördes under kulturrevolutionen men vissa trädgårdar verkar ha undkommit förstörelse genom att användas som administrativa eller militära områden, i ett fall har ett tempel döps om till "Worker's Cultural Palace" och verkar på det sättet undkommit förstörelsen (Valder, 2002, sid. 86, 110, 119, 132, 137). Under senare halvan av 1900-talet har många trädgårdar restaurerats, ofta både före och efter kulturrevolutionen (Valder, 2002). Keswick menar att många av de gamla trädgårdarna har öppnats för allmänheten och används som offentliga parker (Keswick, 1986, sid. 59) medan Billing & Billing skriver att det oftast krävs en inträdesavgift för att gå in i trädgårdarna (Billing & Billing, 1985, sid. 32). Några klassiska trädgårdar finns dock kvar i privat ägo även om det är osäkert hur många (Valder, 2002, sid. 132).

Trädgårdarnas funktion i dagens Kina

Figur 11: Trädgården används flitigt i moderna Kina.

(Foto: Johanna Spjuth, 2009)

Trädgården som vardagsrum

Den kinesiska traditionella trädgården har historiskt sett varit en plats att leva i (Tsu, 1988, sid. 23). Trädgården behandlades som ett utökat vardagsrum där husen sågs som en skyddad del i helheten och övergången mellan inomhus och utomhus var flytande (Tsu, 1988, sid 27). I trädgården kunde ägaren ta emot gäster, spela spel, läsa, dricka te, sjunga, recitera poesi, måla och lyssna på musikframföranden (Lou, 2003, sid. 3, 115). Även de kejsarliga trädgårdarna hade en viktig funktion som extra boendeyta för kejsarna. Whiteman (2013, sid. 262) menar att trädgårdarna gav ett avslappnat alternativ till de storslagna palatsen, där kejsarna kunde möta sina besökare på ett informellt sätt.

Offentliga parker har under senare halvan av 1900-talet börjat byggas i Kina och Billing & Billing menar att de är flitigt använda och fyller en viktig funktion i dagens tätbefolkade kinesiska städer (Billing & Billing, 1986, sid. 30-31). De sociala kontakterna i Kina

har haft stor betydelse traditionellt sett och parker och trädgårdar utgör idag naturliga mötesplatser i staden. Grönområden i städerna får extra stor betydelse då bostadsgårdarna i kinesiska städer ofta saknar en god utemiljö. Billing & Billing beskriver hur parker och trädgårdar är fyllda av människor som gör tai-qi tillsammans, barn som leker och äldre som samlas för att dela sina intressen. I en artikel i Sydsvenskan ([Online], 2014-05-21) beskrivs hur människor samlas för att dansa tillsammans. Dansen, menar en av de intervjuade, är ett sätt att få motion och träffa folk, vilket visar på vikten av parkerna som platser för möten och friluftaktiviteter.

En möjlighet för ekologisk utveckling

Att gröna ytor i städerna är viktiga för att förbättra luftkvaliteten är något som ofta nämns när parker ska motiveras. Yang (2012, sid. 53-54) lyfter dock möjligheten att använda den kinesiska fengshui filosofin för att skapa ekologiskt hållbara platser. Hon menar att de kinesiska trädgårdarnas grundläggande idé, att människan är en liten del av den stora naturen, kan ge verktygen till att skapa goda platser. Yang skriver att landskapsarkitekter idag är styrda av en kostnadseffektivitet vilket gör att hårdgjorda platser skapas på bekostnad av naturen. Fengshui förespråkar en naturlig process där platsen får utvecklas på ett naturligt sätt, menar Yang. Hon skriver att essensen av fengshui är att människa och natur ska bli ett, istället för att vara motsatta varandra. Genom att försöka integrera fengshui tänkandet i modern landskapsarkitektur menar Yang därför att landskapsarkitekter kan skapa ekologiskt hållbara miljöer.

De kinesiska trädgårdarnas idéer och filosofier

Lou skriver att de kinesiska trädgårdarna har fått sin speciella stil eftersom de har baserats på kunskap från både lärda och konstnärer (Lou, 2003, sid. 3). De lärda ansåg att trädgården skulle konstrueras utifrån avancerade teorier (Cheng & Guo, 1999, sid. 150) medan konstnärerna inte styrdes av några naturvetenskapliga uträkningar utan konstruerade trädgården utifrån en konstnärlig eftertanke (Tsu, 1988, sid. 17).

Trädgård för balans och harmoni

Cheng & Guo skriver att den privata trädgården dels var influerad av de daoistiska och buddistiska idéerna om att återvända till naturen och integreras med de naturliga landskapen och dels av den konfucianska moralen som säger att berg, floder och sjöar ska tas som ideal för att förbättra själen (Cheng & Guo, 1999, sid. 148).

Yin och yang

Buddism, daoism och konfucianism förespråkar alla vikten av balans mellan det negativa, *yin* 阴, och det positiva, *yang* 阳 (Lip, 2011, sid. 42). Lip skriver att denna balans som eftersträvas syns på olika sätt i trädgårdskonsten, bland annat genom att bebyggda ytor, såsom arkitektur och stenverk skapar en kontrast mot tomma ytor, oftast i form av vattenytor. Genom att kombinera olika element på ett bra sätt menar Lip att balans, harmoni och kontrast uppnås och förhöjer designen. Att hålla yin-yang förhållandet på en balanserad nivå var viktigt, det skulle både skapa en god design och lycka (Yang, 2012, sid. 6-7). Om obalans rådde mellan yin och yang kunde detta leda till otur för de boende i trädgården.

Att samla qi

Naturen sågs av kineserna som en organism som levde och andades (Yang, 2012, sid. 21-23). Både naturen och människan ansågs få sitt liv genom *qi*, 气, naturens andning eller energi. Yang skriver att kineserna ville bo där qi samlades eftersom det var en symbol för att leva i harmoni med naturen, eller att andas i harmoni med naturen. För att hitta en plats där qi samlades och där yin och yang hade en god balans använde sig daoisterna av *fengshui*, 风水. Yang menar att trädgårdarna representerade fengshui genom att de tydligt knöt samman det som är skapat av människan med det som är skapat naturligt. Att människan och naturen är i balans är en del av yin-yang balansen som är väldigt viktig i den daoistiska filosofin (Yang, 2012, sid. 36). I trädgårdarna finns också stenverk som representerar berg. Berg hade ett starkt symbolvärde och ansågs ofta heliga (jämför de fem heliga bergen som nämns i kapitlet *utmärkande element och egenskaper*). Att bergen ansågs heliga menar Yang (2012, sid. 23) berodde dels på att det ansågs att yin och yang möttes på den plats där bergstoppar möter himlen och dels på att det ansågs att qi samlades på den platsen för att sedan flöda nerför berget med vattenströmmar och vindar. Vattnet och stenverken i den kinesiska trädgården kan därför ses som ett sätt att samla qi, och därmed harmoni och lycka, i sin trädgård.

Förhållandet till naturen

Yang menar att både de kinesiska trädgårdarna och de kinesiska landskapsmålningarna symboliserar fengshui eftersom de visar den daoistiska synen på förhållandet mellan människa och natur (Yang, 2012, sid. 25). Genom att placera en liten människa i de storslagna landskapen visar konsten det daoistiska idealet där människan har blivit en del av naturen (Yang, 2012, sid. 26). Daoister ska alltså

hitta naturens egen strävan och försöka följa den. Den kinesiska trädgården kan sägas stå i motsättning till detta daoistiska ideal eftersom trädgården är formad av människan, inte av naturen (Keswick, 1986, sid. 76). Keswick menar dock att genom att trädgårdselementen följer naturens mjuka linjer så följer trädgården ändå daoismens ideal. Trädgården ger också människan en möjlighet att skapa en plats som är i harmoni med naturen, där ägaren kan dra sig tillbaka från vardagens bekymmer och uppleva säsongernas förändringar och världens skönhet. Därför menar Keswick att trädgården utgör en plats där människan kan dra sig tillbaka från det världsliga och hitta dao, vägen.

Konfucianistisk eller daoistisk trädgård?

De privata klassiska trädgårdarna byggde alltså till stor del på daoistiska ideal och fengshui teori eftersom de representerade den daoistiska längtan efter naturen. Yang (2012, sid. 39) skriver att de kejserliga trädgårdarna förutom daoistiska ideal även applicerade konfucianistiska ideal eftersom deras primära funktion skulle vara att framhäva de sociala hierarkierna och kejsarens status. Detta påstående styrks delvis av Tsu som skriver att de kejserliga trädgårdarna var storslaget utsmyckade och skapade på ett sätt som skulle visa kejsarens makt (Tsu, 1988, sid. 46). Samtidigt menar Whiteman att de kejserliga trädgårdarna hade en viktig funktion som en plats där kejsarna kunde slappna av och möta sina besökare i mer avslappnade former (Whiteman, 2013, sid. 262).

Avslutande diskussion

Vilken betydelse har den kulturella kontexten?

Mitt syfte med uppsatsen *klassiska kinesiska trädgårdar* har varit att få en insikt i trädgårdskultur och landskapsarkitektur i ett land som haft en annan utveckling än den europeiska och nordamerikanska. I litteraturstudien har jag också kommit fram till att de kinesiska trädgårdarnas ursprung är skilt från de europeiska trädgårdarnas. Som Keswick (1986, sid. 31-32) skriver så har de kinesiska trädgårdarna sitt ursprung i feodala Kina för 4000 år sedan när man skapade parker för jakt och tillbedjan till naturgudar medan de europeiska trädgårdarna har sitt ursprung i de axiala Egyptiska trädgårdarna. Flera författare har nämnt skillnaden i den grundläggande filosofin mellan Europa och Kina och menar att det är den som påverkat utvecklingen av trädgårdarna (Yang, 2012; Tsu, 1988; Keswick, 1986).

Yang uttrycker det som att målet i Europa har varit att människan ska dominera naturen medan målet i Kina har varit att människan ska leva i harmoni med naturen (Yang, 2012, sid. 51-52). Yang tar upp Versailles som sitt främsta exempel på den europeiska kontrollen av naturen. Hon nämner dock även den engelska trädgårdsstilen som ett exempel. Jag menar att det finns utrymme att ifrågasätta om inte den engelska trädgården har en tydligare koppling till naturen än vad den kinesiska trädgården har. Kan den kinesiska trädgården med sina konstruerade dammar, uppbyggda bergsimulationer och väldigt lite grönska sägas vara *mer* naturlig än den "europeiska" trädgården, om det nu finns något sådant enhetligt begrepp. Går det verkligen att jämföra vilken av två trädgårdar, uppbyggda av människor, som är mest naturlig? NE ([online] 2014-05-23) skriver att natur är "den av människan (väsentligen)

opåverkade omgivningen i form av växter, djur, landformer osv". I världen i stort idag är det få landskap som kan räknas som helt naturliga och alltså inte har haft någon mänsklig påverkan alls. Sverige är ett land med stora arealer av orörd natur vilket troligen har präglat sättet som vi ser på naturen. Ursprungliga Kina är extremt tätbefolkat och den natur som finns där är troligen i stor utsträckning påverkad av människor. Till och med de otillgängliga bergen har genom den daoistiska och buddistiska bergskulten blivit försedda med trappor, paviljonger och kalligrafi (Keswick 1986, sid. 80-81). Möjligen har denna skillnad i tillgång till natur påverkat hur man ser på naturen. Kanske är de mänskliga inslagen en del av den kinesiska naturen medan naturen i Europa ses som skild från mänsklig påverkan.

Samma förhållningsätt kan appliceras på trädgården. Det som författarna berör när de skriver om att leva i harmoni med naturen handlar kanske snarast om en inställning till trädgården. I Kina ser man det som att kultur och natur ska integreras och bli en enhet medan vi i Europa vill skilja på de två begreppen. Den engelska landskapsparken visar alltså inte människans del i naturen utan snarare blir parken ett sätt att försöka skapa en liten bit natur som man kan röra sig ut ifrån bostadshuset, men utan att den blir en del av boendeytan. Om målet inte är att jämföra vilken trädgårdskultur som skapar den mest naturliga trädgården, utan jämförelsen handlar om vilken kultur som integrerar människa och natur och vilken som särskiljer människan från naturen så sätts diskussionen i ett annat ljus. Ett av de utmärkande dragen i den kinesiska trädgården är just byggnadernas integration med trädgården. Tsu (1988, sid. 77) framhäver att detta var ett sätt att visa att människan var integrerad

med naturen, att trädgård och hus var en enhet. Ur detta perspektiv kan den kinesiska trädgården sägas vara ett sätt att visa att människan lever i harmoni med naturen även om själva trädgården inte är naturlig, utan konstruerad av människor.

Den skillnad som finns i inställning till naturen menar Yang (2012, sid. 53-54) har gjort att det kinesiska idealet hade kunnat leda oss till ett mer ekologiskt tänkande än vad vi har idag. I relation till dagens stora ekologiska utmaningar är det viktigt att reflektera kring vilken roll trädgårdshistorien har haft. Jag frågar mig om vi hade kunnat undvika den situation vi står inför idag om även västvärlden hade haft en daoistisk grundsyn.

Hur påverkar den historiska kontinuiteten?

Trots att flera av mina källor skriver om de kinesiska trädgårdarnas utveckling, så har jag under min litteraturstudie reagerat på att förändringen i ideal och utformning varit relativt liten under trädgårdarnas långa historia. De förändringar som nämns är bland annat Keswick (1986, sid. 31-32) som beskriver hur de kejserliga trädgårdarna utvecklades från stora trädgårdar för jakt och tillbedjan till att bli stora trädgårdar för tillbedjan och umgänge samt Tsu (1988, sid. 49-59) som beskriver hur bergsimulationerna har utvecklats från jordkullar till stenverk. Dessa förändringar verkar linjära – att samma mål finns hela tiden men tekniken för att nå dit utvecklas. Så trots den långa historien och trots att ideologier och filosofier haft olika stort inflytande i olika tider så tycks mig den kinesiska trädgårdskonsten vara relativt statisk. Kanske beror det på, som Fairbank & Goldman (2006, sid. 138-139) säger, att den hårda konfucianismen gjorde att den kinesiska kulturen har hållits tillbaka efter Songdynastin. Återigen känns det intressant att jämföra med utvecklingen i Europa där det har kommit en ny stil varje århundrade. Beror denna mångfald på att Europa består av många

olika länder som har haft sina stilar och influerat varandra? Kina i sin helhet rymmer också många kulturer och en stor mångfald, dock har ursprungliga Kina, där de klassiska trädgårdarna vuxit fram, varit starkt präglad av Han-kulturen. Kulturen verkar inte ha genomgått några stora förändringar vid dynastiskiftet, trots att kejsarna ofta kommit från de norra stäpperna. Är det återigen den konfucianistiska ideologin som hållit kejsare och lärda inom vissa ramar (Fairbank & Goldman, 2006, sid. 138-139)?

Efter årtusenden av en möjligen linjär utveckling blev 1900-talets konflikter och gradvisa öppnande en chock för Kina. Den enda författare i min litteraturstudie som tagit upp trädgårdarnas utveckling under andra halvan av 1900-talet är Valder (2002). Valder skriver dock om enskilda trädgårdar vilket gör det svårt att få en sammanhängande bild. Flera författare nämner dock att många av trädgårdarna förstördes under stridigheter i början av 1900-talet men sedan återuppbbyggdes efter att kommunisterna tog makten år 1949. Jag ifrågasätter hur detta är möjligt eftersom en stor del av Kinas övriga kulturskatter har förstörts under kommunistregimen (Spence, 1991, sid. 603). Li Rui skriver i *Släktgården* (1999, sid. 341) att ”Under kulturrevolutionen krossades allt som gick att krossa och höggs allt ner som gick att hugga ner”. Att trädgårdar var en representant för makt och pengar bör ha gjort att de under kulturrevolutionen, 1967-1976, förstörts. Detta nämns inte alls i de böcker som skriver om trädgårdarnas utveckling. Valder skriver dock på flera ställen om rödgårdisternas förstörelse av trädgårdar, han skriver bland annat om Shaolin-templets trädgård ”...presumably the restorations did not escape the attention of the Red Guards in the early 1970s” (Valder, 2002, sid. 86). Av ordet *presumably* i detta citat kan utläsas att Valder inte har exakt information om vad som hänt med trädgårdarna under det sena 1900-talet. Kan det vara så att det kinesiska folket och författare

fortfarande har en känsla att de inte får skriva och säga något som motsätter sig kommunistregimen? Eller är det så att trädgårdarna öppnades och i kommunistisk anda gjordes till offentliga trädgårdar som tillhörde alla och därför inte sågs som *kontrarevolutionära* (det man ofta anklagade det gamla för att vara)? Detta antyds i Valder (2002, sid. 137) där ett tempel blivit omdöpt till "Worker's Cultural Palace" år 1950, om detta tempel nämns inget om förstörelse under kulturrevolutionen vilket kan vara ett tecken på att rödgardisterna inte såg templet som kontrarevolutionärt eftersom det blivit en kommunistisk plats i och med det nya namnet. Frånvaron av en analys kring trädgårdarnas utveckling och förstörelse under 1900-talet förbryllar mig. Om det beror på att de kinesiska författarna vill undvika konflikter med staten eller att det ligger för nära i tiden för att anses värdefullt att ha med i en bok om klassiska trädgårdar är en fråga jag inte kan svara på men som hade varit intressant att undersöka vidare.

Många av de klassiska trädgårdarna har under senare halvan av 1900-talet öppnats upp som offentliga parker (Keswick, 1986, sid. 59). Det kan stå som en symbol för kommunismens ideologi där det som var förbihållet den rika och utbildade överklassen nu ska vara tillgängligt för alla. Dock skriver Billing & Billing (1985, sid. 32) att trädgårdarna ofta har en avgift för att komma in. Detta gör att jag ställer mig tveksam till huruvida trädgårdarna har ett värde även för lokalborna, en historisk park med inträdesavgift fungerar kanske snarare som en turistattraktion. Ändå bör både trädgårdar och parker vara av stor vikt i de kinesiska städerna, speciellt under senare år när städerna byggts upp snabbt och tätt och de gamla kringbyggda generationsboendena rivits till förmån för höga betonghus. Trots att det finns ett stort urval av forskning som visar på parkers betydelse för hälsan saknar jag litteratur som specifikt inriktat sig på parkernas betydelse i dagens Kina. Billing & Billing (1986, sid. 31) snuddar

vid ämnet men har inget stöd av forskning eller undersökningar i sina artiklar. Detta gör mig nyfiken på att göra vidare undersökningar kring användningen av de moderna parkerna samt de klassiska trädgårdarna. Jag undrar också om kommunismen, inflytandet från väst och viljan att snabbt skapa ett modernt samhälle helt har utrotat den klassiska trädgårdskulturen. Finns det fortfarande privatpersoner som skapar trädgårdar med vattendammar och stenverk utifrån daoistiska principer eller är det en utdöende företeelse? I Valder nämns några sådana trädgårdar vilket ger känslan av att den kinesiska trädgårdskulturen kan leva vidare trots den moderna andan som härskar i Kina (Valder, 2002, sid. 132). Vidare forskning kring trädgårdarnas historia under 1900-talet saknas och hade kunnat bidra till en djupare förståelse för vad som händer med de historiska spåren i dagens Kina.

Vilka trädgårdar och för vem?

Till stor del behandlar litteraturen om kinesiska trädgårdar de privata trädgårdarna samt de kejserliga trädgårdarna. Detta syns tydligt i index i Keswick (1986) där natursköna trädgårdar inte nämns alls, kloster på fyra ställen, varav två endast i förbigående, medan kejserliga trädgårdar nämns på 35 sidor och privata trädgårdar på 24 sidor. Tempelträdgårdarna nämns alltså mycket kortfattat vilket jag tycker är märkligt eftersom de bör ha haft en viktig funktion i det kinesiska samhället. Tempelträdgårdar som låg i anslutning till tempel i byar bör också ha haft en viktig funktion i bylivet som samlingsplats och en plats för att meditera och hitta återhämtning. Ett exempel på detta är Li Zihen, en av huvudpersonerna i den skönlitterära boken *Släktgården* (Li, 1999, sid. 111-113), som går till det buddistiska templet i utkanten av byn för att återhämta sig och be. Tillbedjan bör även ha varit en viktig del av familjeträdgården då jag har fått intrycket av att förfäderstempel var något som alla familjer hade i Kina. Överlag tycks det mig märkligt att författarna

valt att ha ett så starkt fokus på just kejsrerliga och privata trädgårdar. Valder är undantaget när det gäller detta. Valder skriver att han saknar litteratur om tempelträdgårdar och trädgårdarna som fanns runt begravningsplatser (Valder, 2002, sid. 11). Valder tar också upp många sådana trädgårdar, i det första av hans fem kapitel, *the center*, är 21 av de totalt 37 trädgårdar som han skriver om antingen tempelträdgårdar eller trädgårdar som hör till begravningsplatser (Valder, 2002). Att majoriteten av de författare som skriver om klassiska kinesiska trädgårdar har ett så starkt fokus på just kejsrerliga och privata trädgårdar kan möjligen förklaras med att författarna har ett fokus på utformning snarare än funktion. Det kan också vara en effekt av den sekularisering som pågått under 1900-talet. Trots att tempelträdgårdar och natursköna trädgårdar har haft liknande utformning som kejsrerliga respektive privata trädgårdar hade det känts relevant att skriva om dem separat för att få en förståelse för deras betydelse och funktion.

Keswick skriver att de privata trädgårdarna byggdes av antingen lärda, högutbildade män, eller nyrika handelsmän, prinsar och adelsmän (Keswick, 1986, sid. 40-41). Om den kinesiska trädgårdshistorien har skapats av dessa tillsammans med de kejsare och kejsarinnor som byggde de kejsrerliga trädgårdarna innebär det att trädgårdsskapande var en aktivitet förbehållen en rik och/eller utbildad överklass. Samtidigt undrar jag om litteraturen återigen har ett så starkt fokus på just denna typ av trädgårdar att de har missat en grupp. Jag blir nyfiken på om det fanns trädgårdar hos bönderna och hur dessa i så fall såg ut. För att få en idé om hur en sådan trädgård kan ha sett ut får man kanske gå tillbaka till Keswicks beskrivning av fruktträdgården som låg i anslutning till huset (Keswick, 1986, sid. 31-32). Att det aldrig nämns något om de lägre klassernas trädgårdar får mig att undra om de fanns sådana trädgårdar och i så fall varför de inte nämns. Beror det på att den som skriver historien

formar den? En person som är rik och lärd har möjlighet att beskriva sin trädgård och den blir ihågkommen men om en person är fattig och illiterat så kommer ingen få veta att hen har en trädgård eller hur den såg ut.

Avslutande tankar

Mitt mål med denna uppsats har varit att ge en helhetsbild av de kinesiska trädgårdarnas utformning, funktion och utveckling. Mycket av den litteratur jag har läst har gått in i detalj på olika trädgårdar vilket jag har försökt undvika. Om jag istället hade valt att göra en avgränsning och fokusera på en viss typ av trädgård eller till och med en specifik trädgård hade jag kunnat bli mer djupgående och analyserande. Samtidigt anser jag att jag genom att hitta de sammankopplande dragen för de kinesiska trädgårdarna har kunnat ge en tydligare bild av vad en kinesisk trädgård är.

Efter att ha fått en bild av vad som har format de klassiska kinesiska trädgårdarna samt vilken funktion och användning de har haft ser jag att det finns en stor potential att gå vidare med fler efterforskningar inom ämnet. En jämförande studie med europeiska trädgårdar hade gett en ökad förståelse för skillnader och likheter mellan Kina och Europa. En sådan studie hade också gett en tydligare bild av kulturens påverkan på trädgårdars utveckling. Jag ser också att det finns potential att vidare undersöka de områden som jag har haft svårt att hitta information om, såsom de kinesiska trädgårdarnas utveckling under 1900-talet och de "glömda" trädgårdarna; tempelträdgårdar och underklassens trädgårdar.

Källförteckning

Elektroniska källor

Flickr, bild med sökordet *Yuyuan garden* [online] tillgänglig via: <https://flic.kr/p/agrxVW> [2014-05-22].

Lip, Evelyn (2011) *Feng Shui in Chinese Architecture*. Singapore: Marshall Cavendish. [Online] tillgänglig via: <http://site.ebrary.com/lib/slub/Doc?id=10440566&ppg=5> [2014-05-05].

National encyklopedin, sökord *natur* [online] tillgänglig via: <http://www.ne.se/natur> [2014-05-23].

Sydsvenskan, *långdans på torget väcker heta känslor* [online] tillgänglig via: <http://www.dn.se/nyheter/varlden/langdans-pa-torget-vacker-heta-kanslor/> [2014-05-21].

Wikimedia commons, bild med sökordet *China map* [online] tillgänglig via: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/41/China_edcp_relief_location_map.jpg [2014-04-24].

Yang, Wang (2012) *A comprehension of feng-shui and its relevance to landscape architecture*. Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU [Online] tillgänglig via: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-s-1042> [2014-05-05].

Tryckta källor

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2012) Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys, i: *Textens mening och makt*, tredje upplagan, red. Göran Bergström & Kristina Boréus. Lund: Studentlitteratur, sid. 30-32; 139-175.

Billing, Marianne & Billing, Stig (1985) I himlen finns paradiset. I Kina finns Suzhou och Hangzhou, i: *Utemiljö*, volym 5, Sveriges trädgårdsanläggningsförbund. Malmö: Marietorp förlag, sid. 31-33.

Billing, Marianne & Billing, Stig (1986) Offentlig grönska i Kina, i: *Utemiljö*, volym 5, Sveriges trädgårdsanläggningsförbund, Malmö: Marietorp förlag, sid. 30-31.

Cheng, Liyao & Guo, Fangming (1999) *Chinese classical gardens*. Kunming: Yunnan people's publishing house.

Fairbank, John King & Goldman, Merle (2006) *China: A New History*, andra upplagan. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University press.

Keswick, Maggie (1986) *The Chinese garden, history, art & architecture*, andra upplagan. New York: St- Martin's press.

Li, Rui (1999) *Släktgården*. Stockholm: En bok för alla.

Lou, Qingxi (2003) *Chinese gardens*. Beijing: China intercontinental press.

Spence, Jonathan D. (1991) *The Search for Modern China*. New York /London: W W Norton & Company.

Tsu, Francis Ya-sing (1988) *Landscape Design in Chinese Gardens*. New York: McGraw-Hill Book Company.

Valder, Peter (2002) *Gardens in China*. Portland: Timber Press.

Whiteman, Stephen H. (2013) From upper camp to mountain estate: Recovering historical narratives in Qing imperial landscapes, i: *Studies in the History of Garden & Designed Landscape*, volym 33, nummer 4, red. John Dixon Hunt. London & Philadelphia: Taylor & Francis, sid. 249.